

Erzsébet királyné emlékévé

Fővárosi szobra a róla elnevezett híd budai hídfőjénél egy piciny park közepében áll. A Terézvárosban kórház viseli a nevét. Münchenben egy közös érdekeltsgű német-magyar szállodát, itthon: a Stefánián, egy fagyraltozót, Ausztriában édességeket, idehaza szeszesitalt kereszteltek el róla. Filmek, zenés színjátékok, édességek, könyvek és kiállítások jelzik: a magyarbarátságáról és szépségéről egyaránt elhíresült Sissy, a kilencvenes évek elejétől ismét divatba jött.

A Gödöllői Királyi Kastély, mint a máig élő Erzsébet-kultusz magyarországi központja 2007-et, Erzsébet királyné első magyarországi látogatásának 150. (koronázásának 140., születésének 170.) évfordulója alkalmából Erzsébet királyné Emlékévvé nyilvánította, s egész éves idegenforgalmi vonzerőt remélve, színes programsorozattal ünnepe. Ezt teszi egyébként a budavári egykori királyi palotában működő Budapest Történeti Múzeum is.

A köztudat gyakorta hajlamos a végletekig történő leegyszerűsítésekre és sommás ítéletekre. Magyarok iránt – látványos külsőségekben is – megnyilvánuló rokonszenvét szokássá vált azzal magyarázni, hogy a bécsi udvar fülledt légköre és ócsászári anyósa ellen alkalmazta ezt a tiltakozási formát. (Az említett koronás hölgy ugyanis lépten-nyomon beleavatkozott magánéletébe, s különösen éles kirohanásokat intézett a Lajtán inneniek ellen.)

A családi körben Sissynek (Sissi, Sisi) becézett – s Magyarországon az élete végéig közszeretetnek örvendő – Elisabeth Amalie Eugenie von Wittelsbach alig több mint tizenhat évesen került a Habsburgok közé. A jóval szabadabb légkörű bajor udvarból került oda, s viselkedése, nézetei állandó konfliktusforrást jelentettek. Életét minden bizonnyal megkeseríthette Zsófia, az úrhatnám anyacsászárné, s különösen zavarhatta a hirtelen rázúduló legszigorúbb etikett. Nem ő, hanem a nénye, Ilona volt a Ferenc József számára eredetileg kiszemelt feleség, ezért eleve rossz szemmel s talán gonoszkodva figyelték többen is a kezdeti botladozásait. Kicsiny, napi lázadozásaival csak saját sorsát nehezíthette. Ismerve férje alaptermészetét, aligha merész a feltételezés, hogy a feleségének és anyjának kocódásai során inkább az utóbbit támogathatta.

Erzsébet tizenhét éves fejjel megszülte első gyermekét, a korán elhalt – s anyósáról nevet kapott – Zsófiát. Ezt követően újabb szülések követték egymást. Csak harmadik lebetegedése után sikerült végre a császárváros trónörökös iránti vágyát, az udvar császárnékkal szembeni nyomasztó elvárását kielégítenie. (Jellemzője lehet a trónkörüli rideg légkörnek, hogy a várva várt Rudolf – vagy ahogy Magyarországon hívták: Rezső királyfi – életét is ifjúkori tragédiába, szülei kezdetben szerelmi házasságát teljes elhidegülésbe fordította.)

Sissy számára valóságos felüdülés lehetett minden alkalom, ha elhagyhatta a – számára megszokhatóvá sosem vált – környezetét. Százötven éve elkísérhette férjét arra a magyarországi útra is, amely a legázolt szabadságharcot követő első császári szemle volt, s amelyet Arany János „A walesi bárdok” című balladája tett irodalmi emlékké.

Nem volt nehéz dolga a szeretetre okot keresőknek Erzsébettel kapcsolatban. A belső feszültségeket tompítani akaró udvar, éppen a császári nász napján hirdette meg azt a részleges közkegyelmet, amely számtalan honvédtiszt börtönkapuját nyitotta meg. (A nép nem kívánta egyetlen jótettel sem felruházni gyűlölete tárgyát, ezért aztán a szóbeszéd a kedvező döntést a császárné külön kívánságának könyvelte el. Utóbb a levéltári kutatások kiderítették, valóban személyesen járt közben a börtönajtók megnyílása érdekében. A fiatal császárné megbecsülését erősítették azok a – nemegyszer tendenciózus – híresztelések is, amelyek férjével való összezördüléseit „tupírozták fel”. Könnyű volt meglátni benne a szájalomra méltó személyiséget, akinek szintén Bécs a rabtartója. A rebellisek egymás iránti rokonszenve s a magyarok szépség iránti fogékonysága, tüntetésekkel felérő nyilatkozatokat s megnyilvánulásokat szült a következő találkozások idején is. Ezek kitörölhetetlen emlékeivé váltak Erzsébetnek. Megérezte történelmi küldetését. Jó ismerőjeként az udvari intrikáknak, a módszeresen táplált gyűlölködésnek, s megtapasztalva a magyar felsőbb körök nézeteit, rá kellett ébrednie, hogy közreműködésével kimozdítható holt-pontjáról az osztrák-magyar közeledés ügye. Hirtelen célja, feladata lett az életének!

Ennek lett következménye, hogy ettől kezdve minden alkalmat felhasznált, hogy az állítólag magyarul is értő, ám mindössze néhány mondatot is szármalasan és kényszeredetten ejtő férjével szemben ékes magyarsággal szólhasson Árpád népéhez. *Falk Miksa*, a híres pesti újságíró volt a tanára, akitől nem csak a magyar szót, hanem a magyar történelmet is megtanulta. Igyekezetének híre (a titkos hírverésről alighanem egyenesen *Falk* gondoskodott), tovább lágyította a magyarok szívét. Magyar szavai dübörgő lelkesedést váltottak ki, ahogyan az is, hogy kiderült: megkedvelte a cigányzenét, a magyar nótákat. Ez idő tájt programszerűen öltött fel magára a magyar nagyhatalmokon megszokott magyaros díszruhát, amivel újra és újra, mosolyt fakasztott, majd a következetességet látva, erős riadalmat keltett a bécsi császári palota, a Hofburg falai között.

Második leányát a legelső magyar királynéről, *Szent István* feleségéről – az ugyancsak bajor – *Gizelláról* nevezték el. (A Habsburg-házban gyökértelen név egyértelműen *Erzsébet* nyomására, s nem kevés küzdelme árán hangozhatott csak el a keresztelőn.)

A kamarilla-politika arculcsapásával ért fel annak a széles kapcsolatrendszernek a kiépülése is, amely révén napi tárgyalópartnereivé váltak egyes főuraink, politikusaink. Idővel aztán maga *Ferenc József* is ráért ennek szükségességére, jó hasznát vette, amikor végre elérkezettnek látta az időt az esetleges kiegyezés körüli félhivatalos puhatolózásokra.

Az alkalom mihamarabbi eljöttén maga *Erzsébet* is sokat munkálkodott. Nem tudni ugyan, hogy milyen asszonyi eszközöket vetett be a hön áhított cél, a magyar nép és az osztrák udvar összebékítése érdekében, de néhány, férjéhez írt – s fennmaradt – levele híven tükrözi ez irányú érett politizálását és elszántságát.

Hivalkodó magyarkodása mögött nem az anyós-pukkasztó szándék, hanem a tudatosan vállalt szerep, az önmegvalósítási lehetőséget is biztosító történelmi küldetés felismerése munkált.

A kiegyezés nehéz menetében az ő magándiplomáciájának sajátos eszközökkel – családon belül és kívül egyaránt – vívott ütközetei sokszor jelentettek új lendítéket. (Talán nem szentségtörés *Deák*, *Andrássy* és *Eötvös* személye mellett – akikkel királynéként személyes kapcsolatot tartott –, a magyar érdekek képviselői közé *Erzsébet*et is besorolni.)

A kiegyezés és az azt követő, száznegyven éve történt koronázás során a tomboló lelkesedés, az új magyar királynét körüllebegő kortársi szeretet, már sejtette, hogy *Erzsébet* a legmagyarabb Habsburg hitvesként rögzül majd nemzeti emlékezetben. Történelmi gesztusokban *Erzsébet* részéről ekkor sem volt hiány: a koronázási ajándékként kapott teljes összeget ő és ösztönzésére a férje is a szabadságharcban csataterén elhalt magyar honvédek hátramaradottainak: özvegyeinek és árváinak adományozták. Abból is Magyarország s a magyarok szeretetét vélték kiolvasni a kortársak, hogy egyre több időt töltött távol

Béctől, igen sokszor épp a gödöllői vadászkastélyban. Férjénél később is érzékenyebbnek bizonyult. *Ferenc József* például nem jelent meg *Deák Ferenc* temetésén. *Erzsébet* királyné jelenléte ugyanakkor a kegyeleti gesztus mellett köszönetnyilvánításnak s egyfajta csendes tiltakozásnak is beillett. Természetes, hogy azonnal szóbeszéd tárgya lett.

Ez volt élete utolsó magyarországi látogatása. Az iránta megmutatózó érzelmeket tükrözi *Mikszáth* *Kálmán*nak a Vasárnapi Újságban, *Erzsébet* meggyilkolása után közzétett visszaemlékezése, amely ennek az utolsó budapesti jelenlétének a hangulatát idézte fel. „A királyné nevének hallatára egyszerre csak felzúg az éljen. És milyen éljen az! Mintha szívekből szakadna ki egy érzelmi zivatar. Megremegnek a trónterem sárgás márványfalai. Valami csodahang volt az, amelyet nem lehet leírni vagy megmagyarázni. Volt ebben az éljenzésben zsolozsma, harangzúgás, tengermorajlás, gyöngédség, érzés, még talán virágillat is... Az éljen fölharsant még erősebben, és nem akart megszűnni percekig... Az ország nagyjai és törvényhozói nem elégedtek meg a mámoros kiáltásokkal, kalapjaikat, csalmáikat lenggették, s egy sűrű erdő támadt fönn az emberek feje fölött sastollakból, kócsagtollakból...”

Az érzés, életének egy hosszú szakaszában (*Deák* haláláig mindenképp) igazolhatóan kölcsönös volt. *Andrássy Gyula* jegyezte le 1866. február 23-án az egyik érzelmi kitörését, amikor egy szóváltás hevében a következőkre ragadtatta magát: „Ha Itáliában rosszul mennek a császár dolgai, ez nekem nagyon fáj, de ha Magyarországon mennek rosszul, az engem megöl.”

Erzsébet királyné magányos óráiban (ebből igen sok adatott neki) verseket is írt. Ezeket letétbe helyezte Svájcban, úgy rendelkezve, hogy leghamarabb 1955-ben hozhatók nyilvánosságra. Lírai, önmarcangoló költeményei között akad egy olyan is, amelyben a magyarokhoz fűződő érzelmeit rögzíti. Még hevenyészett fordításban is meggyőző: „Ó Magyarország, te szép vidék! / Tudom, hogy kínzó láncban élsz. / Én levennem a rabigád, / Hozzád a kezem nyújtom át. // Szabadságodért oly sokan / Pusztultak el a harc alatt. / Szövetségünk még nagy lehet. / Bár királyt szülhetnék neked.”

Természetesen történelmietlen túlzás lenne azt állítani, hogy döntő része volt a kiegyezésben, de az is tagadhatatlan tény, hogy a maga sajátos eszközeivel érdemben hozzájárult. Ez a bajor földről Bécsbe származott, majd Svájcban, egy anarchista merénylő által meggyilkolt nő – akit életében a legszebb európai asszonnak tartottak – beírta magát Magyarország történelmébe is. Méltó az ünneplésre. Az életében körülölelő legendái pedig szülőföldjén és halálhelyén túl az egykori Monarchia valamennyi népe körében tovább éltek, ma is elevenek, így nem kell különösebb jóstehetség hozzá: az *Erzsébet* királyné Emlékév beváltja majd a hozzá fűzött reményeket.

H. S.